

Ситник Н. В., Демиденко І. Ю.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МАКРО- І МІКРОТОПОНІМІЯ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ “ВОЛОДАРЯ ПЕРСТЕНІВ”

Стаття присвячена дослідженню топонімікону епопеї Дж.Р.Р. Толкіна “Володар Перстенів”, дія якої розгортається протягом приблизно десяти тисяч літ; за кожною подією в книзі Професора стоїть європейська історія і міфологія.

Ключові слова: віртуальний простір, топонім, номінація, аксіологізація.

“Простір – одна з реалій буття, що сприймається і диференціюється людиною, оскільки, на відміну від інших основних форм існування матерії, він усвідомлюється найпростішим способом. Він організовується людиною, що ставить себе в центр макро- і мікрокосмосу. Не випадково простір не тільки диференціюється мовними засобами у всіх мовах, але опиняється в основі формування багатьох типів номінацій, що відносяться до інших, непросторових сфер. Домінуючим і основоположним в топонімічній картині світу як фрагменті свідомості людини є просторовий концепт, його ментальна репрезентація і мовне втілення.

Дані топонімікону фенетезі Д. Р. Р. Толкіна – специфічна сфера традиційної культури, оскільки будь-який пласт природної мови із загальною денотативною спрямованістю кодує не лише інформацію про фрагмент дійсності (в нашому випадку віртуальної), але, перш за все, це внутрішній світ носія мови, творця віртуального простору. Якщо звичайний топонімікон виявляє “специфіку національно-обумовленого сприйняття фрагменту дійсності” [1, с. 25], то сукупність віртуальних топонімів виявляє особливості творця, його світ, його переваги і акценти, а отже, перед нами – ще й розлога система особливостей мовного каналу інформації про віртуальну реальність, існуючу для нас тільки через використану мову, оскільки, створивши вигадану реальність, Толкін програмує аксіологічну орієнтацію в ній як одну з найважливіших складових моделі світу його персонажів.

Віртуальний простір може бути представлений й вивчений за допомогою просторових, тимчасових, кількісних, етичних й інших параметрів. На його формування впливають екстра- і інтралінгвістичні чинники, що визначають особистість творця. Специфіка віртуального простору Дж. Р. Р. Толкіна полягає в тім, що він, як справжній філолог, велику увагу при структуруванні свого простору приділяв мовним ознакам, особливе місце серед яких займають власні назви.

У традиційній ономастиці особливе місце займає проблема розмежування мікро- і макросистем. У роботах Ю. О. Карпенка [1], О. І. Яценка [1] протиставлення мікро- і макро- досліджується на матеріалі топонімії й носять кількісний характер, тому що назви дрібних топооб'єктів носять назви мікротопонімів: наприклад, макротопонімом можна назвати *урбоніми* (урбаноніми за класифікацією Н. Б. Подільської [2]) – найменування об'єктів усередині населеного пункту, у той час як мікротопонімами прийнято вважати *агороніми* – назви міських площ, ринків; *годоніми* – назви вулиць й т.д.

Говорячи про макро- і мікросистеми віртуального простору, варто зазначити принципове розходження ономастики реальної й віртуальної: віртуальний топонім

одвічно концептуальний, наповнений різною екстра- та інтралінгвістичною інформацією, що закладена автором-творцем віртуального світу. Під макротопонімією віртуального простору “Володаря Перстенів” [3] Дж. Р. Р. Толкіна ми маємо на увазі топоніми загальною мовою (під якою нами розуміється сучасна англійська, тому що автор твору створює розгорнуту систему мов), значимі при побудові світу твору в цілому й відомі кожному з жителів Вторинного світу: *Middle-earth* “Середзем'я”, *Mordor* “Мордор”, *the Old Forest* “Праліс” та ін.

Всередині мікротопонімії “Володаря Перстенів” можна виділити два класи:

а) мікротопоніми, значимі для представників окремого соціуму: *the Shire* “Шур”, *Hobbiton* “Гобитон”, *BagEnd* “Торбин Кум”, *Archet* “Арчет”, *Bree* “Брі” для гобітів; *Dale* “Підгірне Царство”, *the Misty Mountains* “Імлисті Гори” для гномів і т.п.;

б) мікротопоніми, назви яких походять з інших мов:

– сполучення кельтської і сучасної англійської: *The Chetwood* (Chet – кельтське “ліс” + wood – англ. “ліс”); *Breehill* (Bree – кельтське “пагорб” + hill – англ. “пагорб”);

– сполучення давньоісландської і сучасної англійської: *Mirkwood* (Mirk походить від давньоісландського “myrkviór” + wood – англ. “ліс”);

– сполучення давньоанглійської і сучасної англійської: *The Gladden Fields* (давньоанглійське “glaedene” – “ірис” + суч. англійське field – “поле”);

– назви на ельфійських мовах, створених Дж. Р. Р. Толкіном:

а) мовою Сірих ельфів: *Amon Sül*, “Пагорб Вітру”;

б) по-сіндаринськи (Ельдаринської гілки Ельфійської мовної родини): *Baránduin*, від “baran” – “коричневий, жовто-коричневий” + “duin”, “ріка”; *Mitheithel*, від “Mithei” – “блідо-сірий” + “thel” – “джерело, джерело”.

Критерієм для розмежування макро- і мікротопонімії віртуального світу може також служити розгляд макро- і мікросистем з погляду семіотики. На думку М. В. Голомідової, “сучасна семіотика, вивчаючи простір як сенсоутворюючу форму, наголошує на антропоцентричному змісті, на суб'єктивному компоненті просторового виміру” [1, с. 34].

Зміст простору представлений як “величина”, похідна від людського тлумачення предметного, речовинного, матеріально заповненого світу в засобах знакових систем, як надбудовна семантика, отримана з принципів компонування знакових одиниць, що виконують важливу функцію в когнітивному процесі розчленовування й збирання світу.

Особливий напрямок семіотичних вишукувань – значеннєве акцентування простору, семіосфери, представленою складною сукупністю пересічних і знакових систем, що перегукуються, розгортаються динамічно в людській діяльності”. З огляду на сказане, можна виділити кілька семантичних ключів, або кодів, до інтерпретації віртуального простору – *ландшафтно-розпізнавальний* (виділяє складові його предметів, встановлює зв'язки й відносини між ними, реалізується як вказівка на індивідуальні відмінні властивості ландшафту), *соціально-функціональний* (припускає інтерпретацію простору у зв'язку з подіями поточної комунікації й направляє на сприйняття місць, що мають фіксовану соціальну функцію) і *соціально-символічний* (зв'язаний “з ідеєю деякого змісту, що, у свою чергу, служить планом вираження для іншого, як правило, більш цінного змісту”) [1, с. 46].

Мікротопоніми не мають такої здатності, семіотичні коди реалізуються в різних топонімах: ландшафтно-розпізнавальний код виділяється в таких топонімах, як *The North Kingdom, Southfarthing, Wilderland, Bywater, East-west Road* та ін., соціально-функціональний можна дешифрувати в топонімах *Hobbiton, The Gladden Fields, The Marish, Bag End, Greenfields* і т.д.; соціально-символічний код закладений в наступних географічних назвах: *The River Hoarwell, Longbottom, Loudwater, Wilderland, The Misty Mountains, Woodhall* та ін.

Макротопоніми віртуального простору володіють кожним з перерахованих вище кодів: макротопонім *Middle-earth* на рівні ландшафтно-розпізнавального коду містить відсилання до “центру, середини”, соціально-функціональний код вказує на важливість даної території для всіх героїв твору, соціально-символічний код реалізується в контексті змісту художнього тексту (у цьому плані нами була здійснена спроба дослідити символіку *Middle-earth*, що привело нас до висновку, що в символічній традиції топонім містить у собі наступний семантичний ряд: центр – святість, божественна доброта – молодість, життєва сила – страх – жертвопринесення – смерть – розум – рух, що дозволяє декодувати сюжет епопеї “Володар Перстенів” через окремо взятий топонім).

Семантичні коди можуть частково перетинатися, не стільки конкуруючи, скільки доповнюючи один одного як певні стійкі формули, що дозволяють розрізняти значеннєві рівні або різні концепції сприйняття віртуального простору.

А тепер докладніше про макротопонім *Middle-earth* (Середзем’я) – місцевість, де розвертаються основні події епопеї “Володар Перстенів”. Англійський дослідник творчості Дж. Р. Р. Толкіна Пол Кочер в монографії “*Master of Middle-earth*” пише: “*Middle-earth on which hobbits lived is our Earth as it was long ago. Moreover, they are still here, and though they hide from us in their silent way, some of us have sometimes seen them and passed them on under other names into our folklore*” [4, с. 4]. На наш погляд, вигадана країна Середзем’я з її позитивними і негативними персонажами – це, мабуть, не стільки Земля багато століть тому назад, скільки сучасний опис нашого світу з урахуванням культурно-історичного досвіду різних етичних, естетичних і релігійних традицій різних народів. Описана країна *Middle-earth* (Середзем’я), будучи вигаданою, віртуальною категорією, містить деякі риси сучасного навколишнього світу: “*Yes, Middle-earth is a place of many marvels. But they are all carefully fitted into a framework climate and geography, familiar skies at night, familiar shrubs and trees, beasts and birds on earth day, men and manlike creatures with societies not too different from our own. Consequently reader walks through any Middle-earth landscape with a security recognition that makes him believe in everything that happens. Familiar but not too familiar, strange but not too strange. This is master rubric that Tolkien bears always in mind when inventing world of his epic*” [4, с. 4].

Топонім *Middle-earth* (Середзем’я) має корені у фольклорі різних народів, тому при його дослідженні ми спираємося на культурну традицію індоєвропейців. За М. М. Маковським, *Middle* (“середина”) – “в давнину вважалася місцем розташування Всесвіту, символом святості та божественної сили. Всесвіт же порівнювався із Світовим деревом: це можна бачити у зв’язку *Middle* з литовським *medis* “дерево”. За уявленнями деяких північних народів, на Північному полюсі світове дерево упирається в Полярну зірку.

Середина *Middle* (Middle-earth) була символом вічності, яка в стародавні часи тлумачилася як “життєва сила, молодість” [6, с. 195-196]. В стародавні часи існував наступний звичай: людина падала на землю лицем вперед і захоплювала ротом землю (матінка-земля), яку потім з'їдала. В зв'язку з цим англійське *earth* “земля”, але осетинське *ard* “клятва”, також давньогрецьке *verdr* – “їжа, жертва, сакральна дія, під час якої з'їдається тварина або предмет, принесений в жертву”, що з'їдається, давньоіндійське *gidti* – “приносити в жертву”, давньоінд. *get* – “сім'я” (предмет жертвопринесення), лат. *ritus* “священний звичай, ритуал”, а також лат. *letum* “смерть”. Пор. також гот. *rapio* “число” (символ Всесвіту) і лат. *ratio* “Світовий розум”. З другого боку, земля як уособлення всього тлінного, скороплинного (пор. гот. *galeipan* “рухатися”) співвідноситься з поняттям смерті [7, с. 125].

Таким чином, топонім Middle-earth (Середзем'я) символічно використовується для позначення центру всієї системи всесвіту епопеї “Володар Перстенів”, місця святого, магічного (магією володіють ельфи, здатністю передбачати майбутнє наділена Галандріель). Але, з другого боку, при затвердженні влади Саурана, який прагнув поневолити всіх жителів Середзем'я, позбавити їх самостійності, волі і соціальності, Середзем'ю загрожувала б смерть, оскільки поняття простору в широкому значенні відкидається за відсутності соціальності. Топонім *Middle-earth* (Середзем'я) символічно використовується для позначення домінантного центру всієї системи всесвіту епопеї “Володар Перстенів”: цей топонім виступає як місце святе, магічне, проте реальне.

Топонімія віртуального простору унікальна тим, що вона є віддзеркаленням моральних, етичних і естетичних поглядів однієї людини – Деміурга Вторинного світу, експлікує його пристрасті і особливості світобачення.

Л і т е р а т у р а :

1. Голомидова М. В. Искусственная номинация в ономастике / М. В. Голомидова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 1998. – 232 с.
2. Маковский М. М. Символы жизни и жизнь символов / М. М. Маковский. – М., 1996. – 329 с.
3. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перстенів / Дж. Р. Р. Толкін ; [перекл. з англ. Олена Фешовець]. – Львів : Астролябія, 2006. – 1088 с.
4. Kocher Paul H. Master of Middle-earth. The Fiction of J. R. R. Tolkien / Paul H. Kocher. – Boston : Houghton Mifflin Company, 1972. – 387 p.
5. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings / John Ronald Reuel Tolkien. – London : Harper Collins, 1995. – 1137 p.
6. Shippey T. A. J. R. R. Tolkien: Author of the Century / Thomas Alan Shippey. – New York : Houghton Mifflin Company, 2002. – 347 p.
7. Shippey T. A. The Road to Middle-Earth / Thomas Alan Shippey. – New York : Houghton Mifflin Company, 2003. – 398 p.

Ситник Н. В., Демиденко І. Ю. Макро- і микротопонімія віртуального простору “Властелина колець”.

Стаття посвячена дослідженню топонімікону епопеї Дж. Р. Р. Толкіна “Властелин колець”, діяльність якої розгортається в теченні приблизно десяти тисяч років; за кожним подією в книзі Професора стоїть європейська історія і міфологія.

Ключевые слова: віртуальне простору, топонім, номінація, аксіологізація.

Sitnic N. V., Demidenko I. Y. Macro-and mikrotoponimiya of virtual space of "The Lord of the Rings".

The article analyzes the toponymy of J. R. R. Tolkien's "The Lord of the Rings". Events described in the trilogy span the period of 10000 years and each of them is based on European history or mythology.

Keywords: virtual space, toponym, nomination, axiology.

Тішечкіна К. В.

Миколаївський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СПІЛЬНОКОРЕНЕВИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРМІНІВ

Стаття присвячена дослідженню сільськогосподарської термінології. Розглянуто поняття "термін" та проаналізовано лексико-семантичні особливості деяких спільнокореневих термінів аграрної галузі за допомогою словників української та англійської мов.

Ключові слова: термін, термінологія, сільське господарство, словник.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин набуває актуальності дослідження науково-технічних термінів, які функціонують, як в українському, так і в англійському науковому мовленні.

Термін – це одиниця будь-якої конкретної природної або штучної мови (слово, словосполучення, аббревіатура, символ, поєднання слова і букв-символів, поєднання слова і цифр-символів), яка володіє свідомою колективною домовленістю, що стихійно склався або особливий спеціальним термінологічним значенням, яке може бути виражене або в словесній формі, або в тому чи іншому формалізованому вигляді і досить точно відбиває основні, істотні на цьому рівні розвитку науки і техніки ознаки відповідного поняття [7, с. 42].

Проте, іноді важко відрізнити фахове слово від загальноживаного. На думку В. В. Жайворонока, "...кожна галузь людських знань має своє коло спеціальних найменувань, але мовне повсякдення втягує ці слова в різностильові контексти і, так би мовити, знімає з цих лексем ореол спеціалізації. Особливо показовими в цьому плані є соціально-економічна та суспільно-політична сфери мовної комунікації, що чутливо реагують на ті чи інші реалії людського життя, відразу зафіксувавши їх у слові. Проте переважна більшість цих найменувань незабаром стають широкоживаними в різних стилях мовлення, у тому числі й у розмовно-побутовому. Як наслідок цього, стилістика багатьох з них розмивається, вони стають поліфункціональними, часто навіть експресивно забарвленими" [3, с. 210].

В. П. Даниленко зауважує, що словотвірний акт утворення терміна дещо складніший від аналогічного процесу для загальноживаного слова. "Якщо для другого достатнім можна вважати використання одного з існуючих способів словотворення, то для терміна необхідне ще словесне розкриття змісту термінологічної номінації, тобто дефініції поняття" [2, с. 94].

Словотворчі варіанти – це форми одного терміна, що різняться морфемною структурою за умови спільності кореня, лексичного та граматичного значень. Але деякі вчені розглядають їх за межами варіювання. На нашу думку, спільнокореневі